
Digitalno nasilje prema ženama: izloženost i rizici

Aleksandar M. Filipović

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu

Informacije o članku*

Originalni naučni rad • UDK: 316.624-055.2:004.738.5

Volume: 19 Broj: 2, stranice: 110–130.

Primljeno: 12. maj 2022 • Revizija: 23. maj 2022 • Prihvaćeno: 28. maj 2022.

<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2022.19.2p.110f>

Author Note

Aleksandar M. Filipović <https://orcid.org/0000-0002-1097-2079>

Ne postoji konflikt interesa u pogledu izrade ovog teksta.

Korespondencija sa autorom: Aleksandar Filipović, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvečarska 2, 21107 Novi Sad, Srbija.

Email: sasha.filipovic@gmail.com

* Cite (APA):

Filipovic, A. (2022). Digitalno nasilje prema ženama: izloženost i rizici [Digital Violence Against Women: Exposure and Risks]. *Kultura polisa*, 19(2), 110–130.

<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2022.19.2p.110f>

Sažetak

Nasilje je u prirodi, pa samim tim i u ljudskom rodu, jedan od osnovnih načina ostvarivanja ciljeva i pokazivanja nadmoći. Ono što ljude odvaja od životinja je uređeni društveni sistem u kome žive i koji razvijaju, i čija je jedna od osnovnih funkcija da zaštiti svakog člana društva od, generalno rečeno, zla koje je imanentno ljudskoj prirodi. Stepenn civilizacijskog razvoja se može meriti i stepenom zašticeenosti svakog pojedinca od nasilja onog ko je jači, i u stepenu distribucije pravde za sve. Stoga, ukoliko posmatramo savremeno društvo, kao i njegove prethodne iteracije, možemo da zaključimo da uprkos određenim pomacima, ljudska civilizacija još nije dostigla zadovoljavajući nivo. Tehnološki razvoj je doneo brojne promene, i uz sve što je dobro i što je izmenilo način na koji se odvija život na Zemlji, taj razvoj je istovremeno delovao kao katalizator za problem koji postoji bezmalo koliko i ljudska civilizacija, a to je nasilje nad ženama, koje je u digitalno doba dobilo novu formu koju zovemo digitalno nasilje. Cilj ovog rada je da istraži odrednice, stanje, rasprostranjenost i forme digitalnog nasilja nad ženama, sa osnovnom hipotezom da je rodna neravnopravnost, duboko ukorenjena u ljudske odnose kroz čitavu istoriju i prisutna u skoro svakom aspektu ljudskog života i aktivnosti, glavni uzročnik disproporcije u rodnoj distribuciji žrtava digitalnog nasilja.

Ključne reči: digitalno nasilje, rodna neravnopravnost, seksizam, sajber maltretiranje, izloženost nasilju

Digitalno nasilje prema ženama: izloženost i rizici

Dijalektička priroda ljudskih odnosa određuje da svaki tehnološki i drugi napredak primenjen da poveća količinu svega dobrog u ljudskoj zajednici, ontološki nužno dovodi do proporcionalnog povećanja količine zla koja može da egzistira u istoj zajednici. Ljudi, ne samo da nisu u stanju da se odupru toj ontološkoj zakonitosti i konstanti ljudskih odnosa, nego je rado prihvataju i eksploatišu. Zlo je, budući definisano kao namerno nanošenje bola svesnom biću (Rasel, 1982, p. 21), ultimativni deo ljudske prirode i ljudi ga istrajno koriste da bi ostvarili svoje interese, ispunili sve svoje snove, ili, u naročito destruktivnom obliku, da bi postigli duhovno ili telesno zadovoljstvo koje bez počinjenog zla ne mogu. Tako je i sa digitalnim nasiljem uopšte, a naročito sa tom vrstom nasilja prema osobama ženskog pola. Iako progres, po definiciji, predstavlja kretanje prema napred, napredovanje, odnosno postupni, ali sigurni razvoj koji vremenom donosi boljitak, savršenije, vrednije i bogatije društvo, progres, konstantno beležen tokom najvećih perioda istorije uglavnom nije, a propos muške dominacije, nasilja i količine zla i bola kojima su izložene, donosio olakšanje ženama.

U skladu sa prednjom tezom, kada je ljudsko društvo zakoračilo u drugi talas digitalnog doba i domet tehnologija zasnovanih na internetu naglo porastao, virtuelni sadržaji i široka difuzija društvenih medija nisu samo pojačali postojeće oblike muškog nasilja, već su stvorili nove mogućnosti, nove oblike i nova sredstva za nanošenje štete i bola ženskim osobama (European Women's Lobby, 2017a). Internet svakog minuta postaje sve više diversifikovan u smislu sadržaja, a samim tim i mogućnosti koje stavlja korisnicima na raspolaganje. To usložnjava problem, jer znatno proširuje fokus neophodan da se istraživanjem obuhvate svi relevantni faktori (Bjelajac & Filipović, 2020). Porast digitalnog nasilja nad ženama i devojkama (engl. *violence against women and girls*, VAWG) i emanacija zla koje takvo nasilje emituje, ugrozili su autonomiju ženskih tela i duša u sajber prostoru, izazivajući ne samo teške društvene implikacije ženskim, online i offline životima, već

i njihovim zdravstvenim, finansijskim i svim drugim resursima. Online VAWG često ostavlja doživotne posledice na mentalno i fizičko zdravlje i blagostanje žena i njihovih porodica.

Uprkos istraživanjima koja sadrže dokumentovane dokaze o brojnim iskustvima nasilja protiv ženskih osoba u digitalnim prostorima, čak i razvijenoj, pravno uređenoj, učtivoj i kulturnoj Evropi nisu dovoljno poznate specifične karakteristike, amoralnost, opasnost i obim problema. Naučna zajednica je još na rudimentarnom nivou civilizacijskog odgovora i za početak pokušava da ustanovi adekvatnu terminologiju koja bi odgovarala problemu. Dosadašnji progres u određivanju terminologije nije doneo zadovoljavajući rezultat. Kako se navodi u izveštaju specijalnog izvestioca za nasilje nad ženama, koji je predstavljen Savetu za ljudska prava OUN (UNHRC) u junu 2018, „terminologija se tek razvija i nije jednoznačna“. Specijalni izvestilac koristi definiciju „nasilje protiv žena uz pomoć IKT“, ali takođe se koristi termin „online nasilje protiv žena“, „sajbernasilje“ i „tehnološki olakšano nasilje“. Koriste se i drugi termini (Mantilla, 2013) koji se odnose na rodno nasilje. Vredan pažnje je onaj koje je skovala organizacija LEAF: „sajber mizoginija“. Ipak, u srži problema digitalnog nasilja nad ženama stoji jedan mnogo širi problem, a to je rodna neravnopravnost utemeljena u istoriji, obrascima ponašanja i arhaično određenim društvenim ulogama, koje su pre svega nepravedne, a onda ni ne prate duh vremena i ukupan razvoj humanog društva. To je i osnovna hipoteza ovog rada – da iz rodne nejednakosti i neravnopravnosti u gotovo svakom aspektu ljudskog života proističe i rodna disproporcija u osobama koje trpe digitalno nasilje.

Digitalno nasilje prema ženama – determinante i stanje

U jednom ranijem radu (Bjelajac & Filipović, 2021) na temu digitalnog nasilja konstatovali smo da ono „ima svoj ontološki koren i ishodište u nasilju uopšte, tako da se digitalno nasilje u svom biću ni malo ne razlikuje od opšteg nasilja kao osobine pripadnika ljudske vrste“. Prisustvo različitih vrsta nasilja otežava pronalaženje njegovih opštih karakteristika. Svetska Zdravstvena

Organizacija (World Health Organization [WHO], n.d.) je definisala nasilje kao „namerno korišćenje fizičke sile ili moći, preteće ili stvarne, protiv samog sebe, druge osobe, ili protiv grupe ili zajednice, koje rezultira u ili ima visoku verovatnoću povreda, smrti, psihološkog povređivanja, lošeg razvitka, ili siromaštva“. Ova definicija uključuje samu nameru izvršenja dela, bez obzira na ishod koji stvara. Međutim, generalno, bilo šta što dovodi do štete ili povrede može biti opisano kao nasilje iako nije bilo planirano kao delo nasilja (od strane osobe ili protiv osobe). U suštini bića nasilja nalaze se čvrsto ukorenjena dva fenomena – namera da se učini nasilje i zlo koje uvek za žrtvu predstavlja bol.

Koliko god opšta definicija nasilja bila jasna i razumljiva, definicija digitalnog nasilja još uvek boluje od dečjih bolesti. Većina definicija, čak i kod eminentnih autoriteta ne upućuje na ozbiljnost i opasnost koja pretili žrtvama koje mogu biti objekti u širokom dijapazonu, od pojedinaca do države i njihovih konglomerata. Većina autora digitalno nasilje kontinuirano karakteriše kao ometajuće radnje na Internetu, poput maltretiranja putem Interneta (engl. *cyberbullying* or *cyberharassment*) ili sajber ratovanja (engl. *cyberwarfare*) (videti Bjelajac & Filipović, 2021).

BBC tvrdi da je, lakoćom i anonimnošću planetarnog pristupa internetu, ako je verovati jednom upozorenju OUN, digitalna tehnologija, već postala i moćno sredstvo za „povređivanje žena i devojčica“ (Perasso, 2015). Digitalna tehnologija je, transformišući sve čega se dotakne u svet jedinica i nula, stvorila i visoko na pijedestal zla podigla digitalno nasilje kao digitalnu manifestaciju ontološke ultimativnosti nasilja u biću čoveka. Milioni žena širom sveta svedoče da su bile ili su i dalje žrtve digitalnog nasilja samo zato što su žene, što komunikacione tehnologije i društvene mreže etablira kao sumorno mesto za nove, flagrantne mogućnosti za takvo nasilje (Perasso, 2015). OUN smatra da je vreme da ceo svet to primeti.

Komisija UN za širokopojasni internet za digitalni razvoj (UN Broadband Commission for Digital Development [UN BCDD], 2015) tvrdi da su milioni žena i devojaka širom sveta danas izložene namernom nasilju samo zbog svog

pola. Nasilje nad ženama i devojčicama (VAWG) nema limite, lako prelazi sve granice, ne obazire se na rase niti kulture, podjednako pogađa sve imovinske grupe i duboko šteti žrtvama, ljudima oko njih, društvu u celini (World Health Organization [WHO], 2021). Sve veća rasprostranjenost i domet interneta, brzo širenje mobilne informaciono-komunikacione tehnologije (IKT) i široka difuzija društvenih medija stvorili su nove mogućnosti različite modalitete za zlonamerno adresiranje VAWG (UN BCDD, 2015). Kiber VAWG se pojavljuje kao globalni problem sa ozbiljnim implikacijama za društva i privrede širom sveta. Statistiki podaci pokazuju i opisuju rizik za mir i prosperitet za sve zemlje uključene u Povelju Ujedinjenih nacija, posebno za ciljeve inkluzivnog, održivog razvoja koji stavljaju rodnu ravnopravnost i osnaživanje uloge žena na visoko mesto ciljeva koje ljudska zajednica u budućnosti treba da postigne.

Iako na prvi pogled izgleda benigno, digitalno nasilje prema ženama ozbiljno utiče na živote ženskih osoba. Ugroženi su njihova bezbednost, fizičko i psihičko zdravlje, materijalno blagostanje, porodične veze, samopoštovanje i ugled (Mijatović, 2022). S jedne strane, ono nosi pečat svih problema koji oduvek prisutnih u društvu: rodna nejednakost, strukturalno nasilje, diskriminacija žena, neadekvatna podela rada na muške i ženske poslove. Ljudska zajednica se poslednjih decenija veoma angažovala na podizanju opšteg nivoa ljudskih prava. Međunarodna zajednica ulaže ogromni novac i rad desetina hiljada ljudi da bi maksima „čovjek se rađa slobodan“ postala stvarna i održiva za što veći broj osoba na planeti. Nasuprot tim nastojanjima, digitalno nasilje ne retko ohrabruje pokušaje da se uspori, pa čak i da preokrene napredak postignut u zaštiti prava žena i promovisanju rodne ravnopravnosti. Digitalno nasilje koje zanemaruje pravo na jednakost osoba ženskog pola krši niz ljudskih prava zaštićenih međunarodnim i evropskim standardima ljudskih prava. Ono negativno utiče na kompletni demokratski diskurs koji je danas nesumnjivo daleko dominantni koncept uređenja država i društava. Društvu budućnosti su danas, pored dominantnih muških, neophodni neiskorišćeni i potisnuti intelektualni i svi drugi resursi svih žena sveta da bi se na Zemlji održao život kakav poznajemo i čovek kojega poznajemo.

Na globalnom nivou postoji i jedan drugi, uglavnom malo vidljivi aspekt problema. Nasilje u digitalnom svetu je posebno razorno za žene i devojke na šta, pored toga što su ženskog pola, uticaj imaju drugačiji rasni, etnički ili religiozni status, čineći ih izloženijim za ukrštene oblike nasilja i diskriminacije. Digitalno nasilje teže pogađa žene koje nemaju belu boju kože. Žene crne puti (Amnesty International, n.d.) imaju 84% veću verovatnoću da dobiju uvredljive IKT poruke, a žene u muslimanskom svetu, čak i kad žive u razvijenim gradovima zapada često rizikuju da budu ozbiljno povređene ili ubijene ukoliko pokušaju da ostvare prava koja imaju žene na zapadu. U pojedinim zemljama nasilju su izložene i predstavnice religioznih i etničkih manjina. U Severnoj Makedoniji (Marušić, 2021) je pokrenuta Fejsbuk stranica protiv Romkinja sa ličnim fotografijama, eksplicitnim video snimcima i pogrđnim komentarima. Amnesty International (2018) je takođe otkrio da žene sa invaliditetom, lezbejke, biseksualne, transrodne i interseksualne (PBT) žene, češće doživljavaju uznemiravanje na digitalnim platformama. LGBT aktivistkinje koji se ističu izjavama u javnosti su meta zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog izražavanja. To se dogodilo jednoj španskoj LGBT novinarki. U Jermeniji je nekoliko političara izašlo na internet sa govorom mržnje protiv Lilit Martirosjan (*Lilit Martirosyan*), predsednice nevladine organizacije Desna strana zbog toga što je transrodna žena. To se dogodilo nakon što je apelovala na jermenski parlament i pozvala na poštovanje prava transrodnih osoba.

Istražujući materiju digitalnog nasilja prema ženskim osobama, ženska divizija svetske organizacije (UNWomen, 2015) je utvrdila da je 95% svih nasilničkih ponašanja i širenja lažnih informacija na internetu usmereno protiv žena. „Zloupotreba na mreži je izopáčila prvobitnu pozitivnu ideju univerzalnih virtuelnih sloboda i u mnogim slučajevima pretvorila internet u jezivo mesto koje dozvoljava anonimnu brutalnost i štetne akcije protiv žena i devojčica“, rekla je portparol UN Famzile Mlambo-Nguka (*Phumzile Mlambo-Ngcuka*) (UNWomen, 2020). Širenjem IKT, naročito mobilnih komunikacija i interneta na malo razvijene i nerazvijene delove sveta, virtuelno rodno

zasnovano nasilje je postalo globalni problem koji je teško shvatiti i definisati jer je on značajno izraženiji u siromašnim zemljama. Njima su internet i IKT preko potrebni radi afirmacije i implementacije opšteg progressa koji donosi dobro, tako da se više nego inače javlja potreba za tolerisanjem „uzgrednih“ problema koje ta tehnologija donosi ljudima. Postoji i dualizam koji čini da se digitalna tehnologija sa jedne strane, zaista koristi za vršenje nasilja nad ženama, ali s druge, čini da se žene osećaju nezavisnije i sigurnije.

Obzirom da je svaka treća žena na svetu žrtva nasilja u porodici, uličnog uznemiravanja, trgovine ljudima, silovanja ili ubistva, Svetska zdravstvena organizacija gleda na nasilje nad ženama kao na „globalnu zdravstvenu pretnju“ koja je sveprisutna i kojoj su društvene mreže i društveni mediji pomogli da preraste u razmere pandemije. „Internet je dostupan svima, kao i prilika da se izvrši čin agresije. A oni koji to pokazu više nisu ograničeni ni geografskim ni fizičkim barijerama“, rekla je baronica Patriša Skotland (*Patricia Scotland*), bivši državni tužilac Ujedinjenog Kraljevstva i osnivač Ujedinjenog saveza protiv nasilja u porodici (Perasso, 2015). Asocijacija za progresivnu komunikaciju (APC) je identifikovala četiri tačke koje karakterišu virtualno nasilje nad ženama: anonimnost; dostupnost; akcija na daljinu; automatizam (2015). Ovde je važno ukazati na dva fenomena karakteristična za digitalne medije, a to su interkonektivnost (međupovezanost) i interaktivnost. Internet je, kao globalna kompjuterska mreža omogućio da bezmalo svakim digitalnim uređajem, bilo da se radi o mobilnom telefonu, tabletu, igračkoj konzoli ili računaru, korisnik biva neprestano povezan na internet, dakle, sa globalnom mrežom, ali, makar u teoriji, i sa svakim drugim korisnikom interneta (Bjelajac & Filipović, 2021). To otvara beskrajno veliko polje za interakcije između korisnika, koje se mogu odvijati na najrazličitije načine, od kojih se zabrinjavajuće veliki deo koristi za vršenje digitalnog nasilja budući da su počinioci dodatno zaštićeni anonimnošću koja je još jedna od definišućih kategorija digitalnih onlajn prostora.

Izloženost žena digitalnom nasilju

Odnos muškaraca i, generalno ljudskog društva prema ženama, bio je tokom celog perioda pisane istorije, sa današnje tačke gledišta, odnos potpunog nipodaštavanja. Žena je u najvećem periodu istorije bila „rodilica“ i majka. Za idealnu ženu u antičkoj Grčkoj smatrala se ona koja se ne čuje i koja što manje vidi. Život obične žene uglavnom je bio vezan za kuću, a sastojao se od vaspitanja ženske dece i vođenja kućnih poslova. Na žene u antičkoj Grčkoj se pre svega gledalo kao na „bića koja produžavaju vrstu“. Ni u jednom od grčkih polisa žene nisu imale politička prava, nisu imale pravno lice, niti su smatrane građanima. U klasičnoj Atini ženama je bilo zabranjeno da postanu pesnikinje, naučnici, političari ili umetnici (O’Pry, 2012).

Žene su, zahvaljujući primalnim nagonima na obe strane, oduvek bile prirodna meta nagonске animalne seksualne agresije muškaraca. Dok su ljudi živeli u čoporima ili malim plemenima, svi problemi su se spontano regulisali, uglavnom intervencijom alfa muškarca. Kad su ljudi počeli da žive u velikim plemenima i porodicama, i kad su muškarci shvatili svoju ulogu u začecu deteta, nastao je problem zaštite „moje žene“ i „moje kćerke“. Problem je kroz istoriju rešavan tako što su muškarci čuvali žene, često i sa oružjem, negde čak i institucionalno. Poslednji period u pisanoj istoriji žensko muških odnosa u kojem je zabeleženo da su žene bile dominantne, ili bar ravnopravne sa muškarcima je istorijski period Trojanskog rata. Homer u Ilijadi opisuje Trojanski rat gde boginja Atina pomaže Ahajcima, a bog Ares, inače grčki bog rata, pomaže Trojancima. Obzirom da je taj period još uvek doba kasnog, oslabljenog matrijarhata, Palada je jača od boga rata Aresa, Ahajci su odneli pobedu a Menelaj povratio La belle Héléne i, oprostivši joj neverstvo, vratio se sa njom u Spartu. Pola milenijuma kasnije, u Rimu, Atinin pandan, Minerva, iako na ramenu, kao i Atina nosi mudru sovu, nije ni senka moći koju je imala boginja Atina, Zevsova omiljena kćerka. U Rimu je bog Mars bio moćni gospodar rata. Isto je i sa ostalim ženskim božanstvima šireg perioda Trojanskog rata. Sumerka Ištar i Asirka Astarta su vrhovna božanstva, iako postoji mnogo muških bogova. Čak i na suprotnoj strani sveta,

u Meksiku, toltečko-actečka svemoguća boginja po imenu Tlahuickalpanteuktli (*Tlahuizcalpantecuhtli*) je nemerljivo jača od prgavog i zlog ratnog božanstva zvanog Huicilopoktli (*Huichilopoztli*) (Velikovski, 1982, p. 227). I, to je sve. Kraj matrijarhata i nastupajući patrijarhat doneli su potpunu dominaciju muškaraca koja još uvek traje. Uloga žene se i onda i danas svodila na samo jedno. Još od razdoblja kasnog paleolita, za ženu je bilo prirodno da najveći deo svog kratkog života provede trudna ili dojeći. Međutim, nije se rađalo mnogo dece, a u životu se održavalo manje od polovine. Tako je bilo, u istorijskom smislu, do skoro (Tanahil, 1982, p. 35). Čak i danas, položaj ogromnog broja žena na planeti je toliko loš da se može porediti sa ropskim položajem žena u starom i srednjem veku.

Čini se da danas, u prisustvu Četvrte industrijske revolucije položaj žena u ljudskom društvu nije ništa bolji nego pre hiljadu ili tri hiljade godina. Možda je bolji u Njujorku, Parizu, Rimu, Tokiju i drugim centrima civilizacije, ali u najvećem delu sveta nije. Čak i u siromašnim i maloljudnim okruzima američkih država srednjeg zapada, žene pokušavaju da se izbore sa siromaštvom i dominacijom svojih patrijarhalnih muškaraca, bez obzira da li su bele ili „obojene“ (Hardy et. al., 2018). Pri tome je drugi talas digitalizacije doneo nove rizike i novu izloženost ženama.

Agenda Ujedinjenih nacija 2030 za održivi razvoj (Agenda, 2030), u cilju broj pet održivog razvoja poziva sve zemlje da rodnu ravnopravnost učine temeljom mirnog sveta (United Nations SDG, 2015). Brojevi kojima raspolažu Ujedinjene nacije, ali i druge organizacije koje se bave ljudskim pravima, naročito narušenim pravima žena u svetlu nasilja uopšte i digitalnog nasilja, predstavljaju, na izvesan način sramotu za dostignuti nivo civilizacije. Ljudsko društvo se od svog nastanka u tamnim dubinama prošlosti bori protiv zla u ljudima. Ta borba nije laka, ali se može reći da je uspešna jer na Zemlji danas žive milijarde ljudi u nekom relativnom redu i bezbednosti. Ima ratova, ima kriminala, ima ljudskog zla, ali to je sve ontološka priroda čoveka. Ipak, postoje segmenti ljudskih odnosa gde borba nije dovoljno efikasna.

• Širom sveta, skoro svaka treća žena (oko 30%) je u nekom trenutku svog života doživela fizičko ili seksualno nasilje koje su počinili njihovi intimni partneri, a 7% je doživelo seksualni napad od strane druge osobe (WHO et al., 2015).

- 38% svih ubistava žena počine (bivši) intimni partneri (2015).
- Više od 126 miliona devojčica je „nestalo“ širom sveta zbog prenatalnog odabira pola (United Nations Population Fund, 2018).
- 99% žrtava prinudnog rada u seks industriji su žene i devojke (International Labour Office, 2017).
- 84% prisilnih brakova i 96% ranih brakova uključuju žene i devojčice (2017).

Establišmenti u širokom spektru država, među kojima su neke koje tvrde da su perjanice slobode i demokratije, tiho i elegantno ignorišu temu nasilja nad ženama i, poput osoba izloženih infantilnoj regresiji, nemošto se smeše, šire ruke i govore da se „to ne bi dogodilo da je žena zakopčala bluzu“. Prema stavu svetske organizacije, nasilje nad ženama ne sme da bude sporedna tema, vredna samo da bude objavljena kao „kratka vest“. To nisu izolovani „incidenti“, privatni porodični problemi ili sveti „lokalni običaji“, već veoma ozbiljni društveni problemi. Napadi kiselinom, zločini iz časti, incest, rodno-specifično čedomorstvo i feticid, rani i/ili prisilni brakovi, silovanje, nasilje u porodici i online uznemiravanje su nasilje najgore vrste. Ti delikti su zasnovani na patrijarhalnom sistemu koji uspostavlja odnose moći i dominacije između muškaraca i žena (Marković & Zirojević, 2021, p. 315). „Prepoznajući da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprečavanja punog napretka žena“, Deklaracija o Eliminaciji nasilja nad ženama Generalne skupštine UN usvojena 1993. definiše rodno zasnovano nasilje kao „svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji dovodi do, ili bi mogao da dovede do fizičke, seksualne ili psihičke povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešava u javnom ili

privatnom životu“ (United Nations General Assembly [UN GA], 1993). Ova definicija je ponovljena u raznim kasnijim međunarodnim instrumentima (videti UN GA, n.d.) koji osuđuju ova dela i opisuju ih kao ozbiljna kršenja ljudskih prava. Prema već citiranoj Deklaraciji, „nasilje nad ženama predstavlja kršenje prava i osnovnih sloboda žena i narušava ili poništava njihovo uživanje tih prava i sloboda...”

Nije teško zaključiti da se, *a propos*, razlike između digitalnog nasilja prema ženama i klasičnog nasilja, gotovo ništa nije promenilo, i da sve industrijske i digitalne revolucije nisu donele ženama nikakvo olakšanje. Naprotiv. U materiji koju opisuju, postoji izvesni paradoks. Iako je ova tema maksimalno eksploatisana i veoma naučno istražena, postoji nešto što se ne slaže sa zdravim razumom i svrhom naučnog istraživanja. Ima mnogo istraživanja, ali, istraživanja kao da nisu rađena dobrom metodologijom. Istraživanja o online nasilju prema ženama i devojkama (VAWG) su metodološki tek u povoju i o rezultatima tih istraživanja ima vrlo malo dostupnih podataka, a još manje podataka koji mogu da se koriste na terenu u borbi protiv digitalnog nasilja. Kada su dostupni, podaci se retko razvrstavaju po polu. Ono što je, međutim, dokazano je da je nasilje na internetu jednako štetno za žene kao i fizičko nasilje (UN BCDD, 2015), a takođe ima „nepovoljni uticaj na ostvarivanje i zalaganje za slobodu govora i drugih ljudskih prava“ (2015). Brojevi pokazuju rasprostranjenost fenomena:

- U Evropi je 9 miliona devojčica doživelo neku vrstu sajber nasilja do svoje 15. godine (2015);
- Širom kontinenta, 27 puta je veća verovatnoća da će žene biti uznemiravane na mreži (2015);
- Prema nedavnom izveštaju OUN, 73% žena je prijavilo da je doživelo zlostavljanje na internetu, a 18% – oko 9 miliona žena – iskusilo je ozbiljno internet nasilje (UNWomen, 2015);
- Uprkos brzom rastućem broju žena koje doživljavaju nasilje na mreži, samo 26% organa za sprovođenje zakona u 86 anketiranih zemalja preduzima odgovarajuće mere (UNWomen, 2015);

● 93% žrtava seksualnog zlostavljanja zasnovanog na imidžu (pornografija iz osвете) reklo je da su pretrpele značajan emocionalni stres zbog toga što su bile žrtve (Cyber Civil Rights Initiative, 2012);

● 70% žena žrtava sajber uhođenja je takođe doživelo bar jedan oblik fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera (European Institute for Gender Equality, 2017).

● 1 od 5 tinejdžera u Evropi doživljava maltretiranje putem interneta i među njima su devojčice u većem riziku (23,9% naspram 18,5%) (Tsitsika et al., 2015);

● U 2014. godini, 87% svih prijavljenih slika seksualnog zlostavljanja dece prikazivalo je devojčice (ECPAT International, 2018);

● 1 od 4 mlade žene je bar jednom uhođena ili seksualno uznemiravana (Duggan, 2014);

Uloga medija niti može niti sme da bude zanemarena u bilo kom segmentu društvenog života. Kako je osnovna društveno korisna uloga medija da informiše svoj auditorijum istinito, nepristrasno i bez ikakve dodatne agende osim istine, u idealnom svetu, mediji ispunjavaju svoju osnovnu funkciju i kroz ostvarivanje informativne funkcije, jer ako se ona kvalitetno obavi, onda po pravilu i edukativna funkcija biva ispunjena. Jednostavno, ukoliko građani putem medija steknu dovoljnu količinu jasnih informacija da mogu da po svakom pitanju naprave informisani izbor, onda se može smatrati da su mediji obavili svoju primarnu funkciju (Bjelajac et. al., 2021). Međutim, situacija u praksi i u slučaju obezbeđivanja rodne ravnopravnosti daleko je od idealne. Brojevi u nastavku ilustruju kako sektor kojim dominiraju muškarci, kao što je sektor medija i oglašavanja, proizvodi štetne stereotipe koji duboko utiču na to kako društvo vidi žene i kako žene vide sebe:

● 9 od 10 mladih žena u Švedskoj navodi da su ih reklame naterale da se osećaju loše zbog svog izgleda ili težine i da su požejele da promene nešto u sebi (Swedish Women's Lobby, 2016);

● U EU žene čine samo 24% osoba o kojima čujemo ili čitamo u vestima (European Women's Lobby 2017b);

- Samo 16% fotografija u evropskim novinama prikazuje žene starije od 45 godina (2017b).

Ovi podaci nemaju direktne veze sa nasiljem nad ženama u užem smislu, ali u širem smislu oni ilustruju njihov neravnopravni odnos i rodnu diskriminaciju. Tome možemo da pridružimo seksizam i diskriminaciju po osnovu godina i fizičkog izgleda, a što sve zajedno ima direktni uticaj na smanjenje nivoa zadovoljstva sobom kod velikog broja žena. O tome se javno ne govori, ali ne bi trebalo da bude sporno da je to flagrantna posledica projektovanih i idealizovanih slika koje se namerno kreiraju u skladu sa muškim idealima. Nije bez značaja ni komercijalni aspekt takvog muško lukrativnog koncepta koji služi za privlačenje muškog dela auditorijuma, naročito u delovima sveta u kojima je sav porodični novac u džepovima ili računima muškaraca.

Zaključak

Duboko ukorenjen kroz istoriju i viševjekovnu prisilnu pokornost žena muškim potrebama i zahtevima, problem nasilja nad ženama nije lako rešiv, naročito kada govorimo o rešavanju tog problema na globalnom nivou, čemu su, što smo iz ovog rada mogli da vidimo, posvećene i angažovane brojne međunarodne organizacije, od Ujedinjenih nacija i njenih agencija, preko World Wide Web Fondacije, pa sve do manjih organizacija koje objavljuju redovne izveštaje o stanju onlajn i digitalnog nasilja nad ženama. Na regionalnim i lokalnim nivoima takođe se ozbiljno radi na istraživanju ovog izuzetno negativnog fenomena i u skladu sa dobijenim rezultatima generišu se preporuke o tome kako umanjiti problem i krenuti u njegovu eliminaciju. Međutim, do rezultata se dolazi sporo, a tehnološki napredak se u pojedinim situacijama koristi čak i da bi se umanjil prava žena i njihova sposobnost za kvalitetan život, kao što je primer aplikacije koja se koristi u Saudijskoj Arabiji. U našoj zemlji, koja ima veliku stopu fizičkog nasilja nad ženama, takođe postoje brojne organizacije koje vredno rade na osvetljavanju i otklanjanju pojava koje su posledica rodne neravnopravnosti, diskriminacije, pa sve do nasilja,

bilo da se radi o fizičkom, bilo da se radi o digitalnom, jer bez razlike na prostor na kome se nasilje vrši, posledice tog nasilja se osećaju u fizičkom svetu.

Ono što je generalni zaključak jeste da je koren svih problema vezan za rodnu neravnopravnost. Bilo da je ona iskazana kroz tradiciju, ekonomsku neravnopravnost, neravnopravnost društvenih očekivanja, medijskih standarda i modela, neravnopravne zastupljenosti na javnim funkcijama ili u medijima, upravo te neravnopravnosti dovode do podložnosti žena za različite oblike nasilja nad njima, bilo da se ono smatra opravdanim u određenim kulturama, bilo da se žene smatraju nečim nižim od muškarca, pa se zbog toga smatraju opravdanim ciljem čiji se loš tretman ne smatra pogrešnim ili kriminalnim, već uobičajenim i, u određenim društvima i kod određenih muškaraca, normalnim. Ukoliko na to dodamo i agresivnost kao sredstvo ostvarivanja ciljeva i boljitka kroz život, kao deo kolektivnog nesvesnog kod muškaraca, bez obzira na to što je takvom načinu razmišljanja i ponašanja mesto u dalekoj prošlosti, ono je prisutno i danas, i što je najviše zabrinjavajuće, prisutno je i u najmlađim generacijama koje su odrastale u neuporedivo liberalnijim i progresivnijim društvima nego naši preci. Ono što ohrabruje je da je svakog dana nivo kolektivne svesti o problemu digitalnog nasilja nad ženama sve veći, i što bez obzira na sporost i nedovoljno širok opseg stvaranja promena, put ka njima postoji. Međutim, ono što i na početku i na kraju mora biti jasno jeste da potpune promene u odnosu prema ženama neće biti sve dok se rodna neravnopravnost ne eliminiše iz društvenog života.

References

- Amnesty International. (2018). *Toxic Twitter – Triggers of Violence and Abuse Against Women on Twitter* (Chapter 2) [Toksičan Tviter – Okidači nasilja i zlostavljanja žena na Tviteru (Poglavlje 2)].
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/online-violence-against-women-chapter-2/>
- Amnesty International. (n.d). *Troll Patrol Findings* [Nalazi Troll patrol].
<https://decoders.amnesty.org/projects/troll-patrol/findings>
- Bjelajac, Ž. & Filipović, A. (2020). The role of the media in the affirmation of the culture of food safety [Uloga medija u afirmaciji kulture bezbednosti hrane]. *Economics of Agriculture*, 67(2), 609–622.
<https://doi.org/10.5937/ekoPolj2002609B>
- Bjelajac, Ž., & Filipović, A. M. (2020). Internet Addiction Disorder (IAD) as a Paradigm of Lack of Security Culture [Poremećaj zavisnosti od Interneta (IAD) kao paradigma nedostatka bezbednosne kulture]. *Kultura polisa*, 17(43), 239–258.
<https://kpolisa.com/index.php/kp/article/view/244>
- Bjelajac, Ž., & Filipović, A. (2021). Specific characteristics of digital violence and digital crime [Specifičnosti digitalnog nasilja i digitalnog kriminala]. *Pravo – Teorija i praksa*. 38(4), 16–32.
<https://doi.org/10.5937/ptp2104016B>
- Bjelajac, Ž., Filipović, A. & Banović, B. (2021). Instruments of support in promotion of healthy food and food safety culture [Instrumenti podrške u promociji zdrave hrane i kulture bezbednosti hrane]. *Economics of Agriculture*, 68(1), 241–255. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2101241B>
- Bjelajac, Ž. Đ., & Filipović, A. M. (2021). Flexibility of Digital Media for Manipulative Activities of Sexual Predators [Fleksibilnost digitalnih medija za manipulativno delovanje seksualnih predatora]. *Kultura polisa*, 18(44), 51–67. <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.1r.2.01>

- Cyber Civil Rights Initiative. (2012). The End Revenge Porn (ERP) Campaign [Kraj kampanje osvetničke pornografije (ERP)].
<https://cybercivilrights.org/erp-campaign/>
- Duggan, Maeve. (2014, October 22). Online Harassment [Uznemiravanje na mreži]. Pew Research Center.
<http://www.pewinternet.org/2014/10/22/online-harassment/>
- ECPAT International. (2018, May 22–28). *Strengthening Regional and National Capacity and Action against Online Child Sexual Exploitation in Africa* [Jačanje regionalnog i nacionalnog kapaciteta i akcija protiv seksualne eksploatacije dece na mreži u Africi]. [Conference Presentation]. ITU Asia-Pacific Regional Development Forum, Bangkok, Thailand.
- European Institute for Gender Equality. (2017). *Cyber violence against women and girls* [Sajber nasilje nad ženama i devojkama].
<http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/cyber-violenceagainst-women-and-girls>
- European Women’s Lobby. (2017). #HerNetRights – Mapping the state of online violence against women & girls in Europe [#HerNetRights – Mapiranje stanja onlajn nasilja nad ženama i devojkicama u Evropi].
https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherrights_report_2017_for_web.pdf
- European Women’s Lobby. (2018, May 15). Disrupting the continuum of violence against women and girls – European Women’s Lobby Factsheet. <https://www.womenlobby.org/Disrupting-the-continuum-of-violence-against-women-and-girls>
- Hardy, B.L., Logan, T. D., & Parman, J. (2018). *The Historical Role of Race and Policy for Regional Inequality* [Istorijska uloga rase i politika za regionalnu nejednakost]. The Hamilton Project.
https://www.hamiltonproject.org/assets/files/PBP_HardyLoganPar

[man_1009.pdf](#)

- International Labour Office. (2017) *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage* [Globalne procene modernog ropstva: prinudni rad i prinudni brak].
https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.html
- Mantilla, K. (2013). Gendertrolling: Misogyny Adapts to New Media [Rodno trolovanje: Mizoginija se prilagođava novim medijima]. *Feminist Studies*, 39(2), 563–570. <http://www.jstor.org/stable/23719068>
- Marković, D. M., & Zirojević, M. T. (2021). Ćutanje između ljubavi i straha – Zašto žrtve nasilja ćute. U Z. Kuburić, A. Zotova & Lj. Ćumura (Ur.), *Ljubav i strah u interdisciplinarnim istraživanjima* (pp. 311–329). CEIR, Porodični razgovori.
- Marušić, S. J. (2021, October 11). New North Macedonia Online Sex Abuse Scandal Targets Roma Women [Novi skandal o seksualnom zlostavljanju Romkinja na internetu u Severnoj Makedoniji]. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2021/10/11/new-north-macedonia-online-sex-abuse-scandal-targets-roma-women/>
- Mijatović, D. (2022, March 15). No space for violence against women and girls in the digital world [Nema prostora za nasilje nad ženama i devojkicama u digitalnom svetu]. *Council of Europe*.
<https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/no-space-for-violence-against-women-and-girls-in-the-digital-world>
- O’Pry, K. (2012). Social and Political Roles of Women in Athens and Sparta [Socijalne i političke uloge žena u Atini i Sparti]. *Saber and Scroll*, 1(2), 7–14.
- Perasso, V. (2015, November 26). In the network of insults: cybercrime against women [U mreži uvreda: sajber zločin nad ženama]. *BBC News Russia*.
https://www.bbc.com/russian/society/2015/11/151125_gch_cyber_violence_against_women

Rasel, Dž. B. (1982). *Mit o đavolu*. Jugoslavija.

Swedish Women's Lobby. (2016). *Sexist advertisement in the Nordic countries – An evaluation of regulations and implementation* [Seksistička reklama u nordijskim zemljama – Evaluacija propisa i implementacije]. <https://sverigeskvinnolobby.se/wp-content/uploads/2020/05/Sexist-advertisement-in-the-Nordic-countries.pdf>

Tanahil, R. (1982). *Čovek i seks*. Jugoslavija.

Tsitsika, A., Janikian, M., Wójcik, S., Makaruk, K., Tzavela, E., Tzavara, C., Greydanus, D., Merrick, J., & Richardson, C. (2015). Cyberbullying victimization prevalence and associations with internalizing and externalizing problems among adolescents in six European countries [Prevalencija viktimizacije sajber maltretiranja i povezanost sa problemima internalizacije i eksternalizacije među adolescentima u šest evropskih zemalja]. *Computers in Human Behavior*, 51(A), 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.04.048>

UN Broadband Commission for Digital Development [UN BCDD]. (2015). *Cyber Violence Against Women and Girls: A World-Wide Wake-Up Call* [Sajber nasilje nad ženama i devojčicama: poziv za buđenje širom sveta]. <https://www.broadbandcommission.org/Documents/reports/bb-wg-gender-discussionpaper2015-executive-summary.pdf>

United Nations General Assembly [UN GA]. (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women* [Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama]. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>

United Nations Population Fund. (2018, July 23). *Gender-biased sex selection* [Rodno pristrasan odabir pola]. <https://www.unfpa.org/gender->

[biased-sex-selection](#)

United Nations [UN]. (2015) *Sustainable Development Goals, Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls* [Ciljevi održivog razvoja, Cilj 5: Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica].

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

UNWomen. (2015, September 24). *Urgent action needed to combat online violence against women and girls, says new UN report* [Potrebna je hitna akcija u borbi protiv nasilja na mreži nad ženama i devojčicama, kaže se u novom izveštaju UN].

<http://www.unwomen.org/en/news/stories/2015/9/cyber-violence-report-press-release>

UNWomen. (2020, November 25). *Statement by Phumzile Mlambo-Ngcuka, UN Women Executive Director, on the International Day for the Elimination of Violence against Women* [Izjava Phumzile Mlambo-Ngcuka, izvršnog direktora UN Women, povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama].

<https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/11/statement-ed-phumzile-international-day-for-the-elimination-of-violence-against-women>

Velikovski, I. (1982). *Svetovi u sudaru*. Jugoslavija.

World Health Organization [WHO]. (2021, March 9). *Violence against women* [Nasilje protiv žena]. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

World Health Organization [WHO]. (n.d.). *The Violence prevention approach* [Pristup prevenciji nasilja]. <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach>

Digital Violence Against Women: Exposure and Risks

Aleksandar M. Filipović

University Business Academy in Novi Sad
Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad

Summary

In nature, and therefore in the human race, violence is one of the basic ways to achieve goals and show superiority. What separates people from animals is the organized social system in which they live and which they develop, one of whose basic functions is to protect every member of society from the evil that is immanent in human nature. The degree of civilization development can be measured both by the degree of protection of everyone from the violence of the stronger and by the degree of distribution of justice for all. Therefore, if we look at modern society, as well as its previous iterations, we can conclude that despite some progress, human civilization has not yet reached a satisfactory level. Technological development has brought many changes, and with all that is good and that has changed the way of life is lived, that development has at the same time acted as a catalyst for a problem that exists almost as long as human civilization, and that is violence against women, which in the digital age has taken on a new form we call digital violence. The aim of this paper is to investigate the determinants, status, prevalence, and forms of digital violence against women, with the basic hypothesis, that gender inequality, which is deeply rooted in human relations throughout history and present in almost every aspect of human life and activity, is a major cause of disparity in gender distribution of victims of digital violence.

Keywords: digital violence, gender inequality, sexism, cyber harassment, exposure to violence